

Turecko v 60. letech

Turecko v 60. letech

- Studentské nepokoje a demonstrace – střety s policií – mrtví a zranění: 3 měsíce výjimečný stav, ale přesto řada demonstrací, a to i během plenárního zasedání Rady ministrů NATO – přerušení jednání 1.5.1960
- Ke studentů se připojili i kadeti voj. akademie v Ankaře
- Nespokojenost širokých vrstev armády, akademických a městských elit – pád A. Menderesova režimu
- Vojenský převrat 27. května 1960 - prvním a posledním úspěšným vojenským zásahem, který byl proveden mimo hierarchickou strukturu tureckých ozbrojených sil (došlo ještě ke dvěma zásahům 3/1971 a 1980, ale tyto akce byly prací vrchního velitelství, přičemž nižší hodnosti zůstaly v pozadí); důvodem této důležité změny byla nová role, kterou si vrchní velitelství po roce 1960 určilo a transformovalo samotný charakter tureckých ozbrojených sil

Státní převrat 5/1960

- Junta, která se chopila moci - **Výbor národní jednoty** (koalice pestrých frakcí z řad ozbrojených silách, touha pomoci)
- Důvodem, proč byla junta tak velká a nejednotná (skládala se z 38 členů) bylo právě to, že se chtěly připojit různé tajné skupiny: ty, které nebyly 100% vyslyšeny - byly nespokojeny a staly se prvkem nestability v ozbrojených silách
- **Výbor národní jednoty** neměl žádný předem naplánovaný akční plán k řešení všech problémů; většina členů chtěla obnovit pořádek a po všeobecných volbách chtěli vrátit moc politikům
- Reakce opozice na autokratické politiky DS: příprava reformního plán (kdyby přišla k moci)

Státní převrat 5/1960

- 27. 5. 1960 – převzaly moc ozbrojené síly
- Vedení generál Cemal Gürsel – spíše reprezentativní postava
- Ve skutečnosti se moci chopil **Výbor národní jednoty**; vedení Istanbulské univerzity jeho postoj – legitimní a legální
- Snaha obnovit kemalistické principy

Státní převrat 5/1960

- Těsně před volbami 1957, opoziční strany (CHP, Strana svobody, a Republikánská národní strana) vydaly společné prohlášení: změnit ústavu - dvojkomorovou legislaturu; zřízení ústavního soudu k ověření zákonnosti zákonů; zajištění poměrného zastoupení, aby se zabránilo „tyranii většiny“; právo na stávkou
- CHP šla ještě dále a slíbila státním zaměstnancům právo na odborovou organizaci, zrušení antidemokratických zákonů a ukončení partyzánské správy
- **Výbor národní jednoty**, který nebyl schopen navrhnout vlastní řešení, vyzval skupinu akademiků, aby vytvořili komisi a připravili novou ústavu
- Komise vznikla pod vedením profesora **Siddika Sami Onara**, rektora univerzity v Istanbulu
- Rozhodnutí zapojit intelektuály zcela změnilo charakter hnutí z 27. května a změnilo ho z pouhého převratu na institucionální revoluci

Státní převrat 5/1960

- 28. května představila komise svou předběžnou zprávu, v níž uvedla, že politická moc za DS byla zcela zničena osobními a třídními ambicemi; stát proto již nesloužil společnosti; odstranění DS bylo legální
- Komise doporučila vytvořit nové státní a sociální instituce před obnovením politické autority - to by vyžadovalo přípravu nové ústavy, nových zákonů a institucí a nového volebního zákona; za účelem splnění těchto úkolů zřídil **Výbor národní jednoty** prozatímní vládu, kterou komise legalizovala prozatímní ústavou (12. června 1960)

Prozatímní vláda a ústava

- Tento dokument umožnil **Výboru národní jednoty** vykonávat svrchovanost jménem tureckého národa (dokud nebude zvoleno shromáždění podle nové ústavy)
- Junta vykonávala zákonodárnou moc přímo a výkonnou moc přes kabinet jmenovaný hlavou státu, který byl také předsedou **Výboru národní jednoty**
- **Výbor národní jednoty** mohl odvolat ministry, ale pouze hlava státu je mohla jmenovat; pouze soudnictví fungovalo nezávisle na juntě
- Výbor národní jednoty – pokračující neshody mezi frakcemi
- Generál **Cemal Gürsel** (1895–1966) byl zvolen prezidentem (stejně jako šéfem státu, premiérem a vrchním velitelem) z důvodu své přátelské osobnosti a nedostatku osobních ambicí, a protože stál mimo frakce; formální postava převratu

Výbor národní jednoty

- Rozdělení uvnitř **Výbor národní jednoty** bylo v podstatě dvojí:
 - **jedna skupina**, která zahrnovala **C. Gürsel** a generály a může být popsána jako umírněná, chtěla obnovit moc civilistů; podporovali návrhy Komise - liberální a demokratické Turecko
 - **druhá skupina**, radikálové, sestávala hlavně z mladých důstojníků s **A. Turkesem**; chtěli, aby si junta zachovala moc, aby mohla provést důkladnější restrukturalizaci, než jakou předpokládala komise; dokonce hovořili o vytvoření „nové kultury“ a populistického politického systému bez stran na modelu Nassirova Egypta

Výbor národní jednoty

- V příštích šesti měsících se obě skupiny (Výboru národní jednoty) zapojily do boje o moc
- 13. listopadu provedli umírnění převrat a zbavili se 14 členů s radikálními sklony; odstranění „čtrnácti“ (jak se jim říkalo) bylo buržoazií uvítáno, ale reakce mladých důstojníků a kadetů v ozbrojených silách byla opačná - tito lidé viděli očistu jako znamení konce veškeré naděje na skutečnou změnu a ukončení jejich nepřímého zastoupení ve Výboru národní jednoty
- V důsledku toho se skupiny důstojníků, zejména těch, kteří se podíleli na spiknutí v roce 1960, ale zůstali mimo Výbor národní jednoty, začaly znovu prosazovat - např. dva pokusy svrhnout vládu, první 22. února 1962 a druhá 20. a 21. května 1963

Další pokusy svrhnout vládu v 1. polovině 60. letech

- Oba skončili neúspěchem; dny vojenských převratů zdola byly u konce
- Vyšší důstojníci v aktivní službě si uvědomili nebezpečí zásahu zezdola po 27. květnu 1960, proto přijali opatření ke kontrole disidentních aktivit: opatření, která zahrnovala jak ústupky, tak donucování
- 1961 vytvořili **Svaz ozbrojených sil**, který zahrnoval důstojníky ze všech řad a jejichž účelem bylo omezit vojenský zásah; **Svaz ozbrojených sil** sledoval nejrůznější aktivity, zejména cokoliv, co by mohlo způsobit nepokoje v řadách ozbrojených sil; obzvláště ho znepokojovala činnost ve **Výboru národní jednoty**, která by mohla ohrozit jeho moc
- První konfrontace mezi **Svazem ozbrojených sil** a **Výborem národní jednoty** proběhla v červnu 1961, kdy **C. Gürsel** využil své pravomoci k tomu, aby poslal velitele letectva **Irfana Tansela** do Washingtonu jako velitele vojenské mise - **Svaz ozbrojených sil** donutil např. **C. Gürsel** snížit počet členů Výboru národní jednoty

Nová Ústava 1961

- Mezitím komise a ústavodárné shromáždění, které ovládali příznivci CHP, vytvořili novou ústavu a volební zákon zaručující poměrné zastoupení
- 9. července 1961 byla ústava druhé republiky předložena k referendu; pouze vlažnou podporu, protože lidé byli podezřívaví k vojenského režimu a obávali se návratu starého řádu – vlády jedné strany
- Téměř 40 % hlasovalo proti ústavě, zatímco 17 % se zdrželo hlasování
- Ústava 1961 byla radikálním odklonem od předešlé: dvoukomorový parlament s dolní komorou - Národní shromáždění (450 členů volených každý čtyři roky systémem poměrného zastoupení); Senát sestával ze 150 členů volených na období šesti let rovným většinovým hlasováním, s jednou třetinou měnící se každý dva roky; všichni členové Výboru národní jednoty byli učiněni životními senátory a 15 členů bylo nominováno do Senátu prezidentem; obě komory společně tvořily Velké národní shromáždění Turecka

Nová Ústava 1961

- Ústava 1961 – rozdělení legislativy (VNST) na dvě komory: Národní shromáždění = dolní sněmovna a Senát
 - Poměrný/proporční volební systém
 - Vznikla řada nových institucí: ústavní soud; Státní plánovací organizace
 - Právo na stávku (v ústavě 1961), ačkoliv zákon o odborech byl odsouhlasen 1947

Národní bezpečnostní rada

- Také nově vzniklá instituce
- Vojenská protiváha civilní správy – členové ozbrojených sil

Nová Ústava 1961

- Prezident byl volen na sedm let Velkým národním shromážděním Turecka - dvoutřetinovou většinou; prezident jmenoval premiéra, který si vybíral zbytek kabinetu; Kabinet se odpovídal shromáždění
- Novinkou, která se ukázala jako velká nepříjemnost budoucím vládám, byl Ústavní soud, jehož hlavní funkcí bylo přezkoumání ústavnosti právních předpisů; jednou z nejvýznamnějších a nejkontroverznějších institucí, která byla neustále napadána těmi, jejichž úmyslné činy odmítly sankcionovat
- Snad stejně důležité než nové instituce byly výslovné záruky svobody myšlení, projevu, sdružování a tisku, stejně jako další občanské svobody
- Kromě toho slíbila Ústava 1961 sociální a ekonomická práva, s ustanoveními o plánovaném hospodářském rozvoji – snaha dosáhnout sociální spravedlnosti, a právo jednotlivce na vlastnictví a dědictví majetku a svobodu práce a podnikání
- Cemal Gürsel se stal prvním prezidentem druhé republiky

Turecká armáda a její postavení v Turecku

- Navzdory velkému podílu důstojníků v důchodu ve VNST, kemalisté ve skutečnosti upřednostňovali přechod k civilní vládě
- Mustafa Kemal dal důstojnickému sboru na výběr: buď politická nebo vojenská kariéra - někteří z nejvýznamnějších generálů zvolili politiku
- Velká řeč 10/1927 - Mustafa Kemal - povinnost zachovávat a bránit národní nezávislost a tureckou republiku turecké mládeži a ne armádě
- Vojenská kariéra ztratila svůj půvab a již nebyla vnímána jako cesta k prestiži, jak tomu bylo v pozdních osmanských dobách (po revoluci v roce 1908 a zejména za republiky to neplatilo); ale armáda byla i nadále zdrojem výdělečné činnosti pro nižší střední vrstvy, zejména v provinciích – mládež dokázala získat jak moderní vzdělání, (střední škola a univerzita), tak i práci s důchodem

Nová Ústava 1961

- Ústava také dala vojenskému vrchnímu velitelství roli ve vládě - článek III vytvořil **Národní bezpečnostní radu**, která se skládala z „ministrů, náčelníka generálního štábu a zástupců ozbrojených sil“; prezident (sám generál v důchodu), nebo v jeho nepřítomnosti předseda vlády, předsedal **Národní bezpečnostní radě**; Národní bezpečnostní rada měla pomáhat kabinetu „při rozhodování o národní bezpečnosti a koordinaci“; pojem „národní bezpečnost“ byl široký a všeobjímající, že členové **Národní bezpečnostní rady** měli možnost vyjádřit se prakticky ke všemu
- **Orhan Erkanli**, jeden z „Čtrnácti“, zaznamenal v rozhovoru o čtrnáctém výročí převratu v roce 1960: „...*Od ceny rýže po silnice a turistické lokality není v této zemi jediný problém, který nesouvisí s národní bezpečností. Pokud jste náhodou velmi hluboký myslitel, je to také otázka národní bezpečnosti...*“
- V březnu 1962 byla síla a vliv **Národní bezpečnostní rady** ještě zvětšena - prakticky umožňoval orgánu zasahovat do jednání kabinetu prostřednictvím pravidelných konzultací a účasti na přípravných jednáních; výsledek - náčelník generálního štábu ve skutečnosti již působil jako mocný místopředseda vlády; pověřený předsedu vlády, nikoli ministrem obrany při výkonu svých povinností a pravomoci

Soudní proces - akce pučistů proti 592 žalovaným

- Začátek 10/1960 – konec 9/1961
- Např. korupce, která byla v DS jasná, nebyla zahrnuta do obžaloby x byly detailně propírány drobnosti a skandály
- Zásadní obvinění – vláda v roce 1955 rozpoutala s využitím státního rozhlasu pro stranické účely (porušení zákona) proti řecké povstání
- Závěrečné zdůvodnění rozsudku: obžalovaní se násilně pokusili změnit ústavu Turecké republiky a hodlali ji nahradit novou
- Padlo 15 rozsudků smrti (Výbor národní jednoty potvrdil 3); 31 obžalovaných – doživotí
- A. Menderes byl popraven; C. Bayar byl z důvodu vysokého věku ušetřen

Turecká armáda a její postavení v Turecku

- Než DS přišla k moci - ozbrojené síly Turecka byly možná nejrespektovanější institucí republiky
- Role, kterou hrál voják v národním boji a vytvoření nového státu, mu dala poctivé místo v kemalistické společnosti: hrdinové kemalistického Turecka byli vojáci jako Mustafa Kemal Atatürk a İsmet İnönü....
- Společnost byla učena ctít své vojenské hrdiny , např. nově založené svátky jako Den vítězství (30. srpna) a Den republiky (29. října); každoročně si také připomínaly další důležité bitvy národního boje

Turecká armáda a její postavení v Turecku

- Armáda byla také vlivná (v rozhodování obzvláště v otázce národní obrana) – výstavba železnice odrážela spíše strategické než ekonomické zájmy; totéž platilo pro některé továrny (ocelárna v Karabüku byla umístěna ve vnitrozemí, a ne v blízkosti pobřeží Černého moře, takže nepřátelské lodě na ni nemohly zaútočit)
- Vláda však neinvestovala obrovské sumy na vybavení a modernizaci armády
- Letectvo až ve 30. letech – hrozba fašistické Itálie; sblížení s VB a RAF asistovalo při výcviku tureckých letectva; během těchto let zůstala armáda prakticky beze změny - zachovala si zbraně, strategii a mentalitu první světové války, proto nepřipravena vstoupit do druhé světové války

Turecká armáda a její postavení v Turecku

- Mnozí z důstojníků, kteří se chopili moci v roce 1960 byli vycvičeni ve vojenských školách republiky za MKA
- Nová vládnoucí třída složená z vysokých úředníků a podnikatelů - vytvářela nový životní styl a kulturu, s nimiž se zbytek země nedokázali identifikovat; tato třída žila dobře, zatímco lidé, kteří museli žít z pevného platu, měli potíže - vysoká míra inflace
- Toto bylo obzvláště pravdivé během války: korupce a bohatství se generovalo na černém trhu - vláda byla nucena přijmout taková opatření jako např. kapitálová daň z roku 1942, aby částečně uklidnila protivládní náladu; pozice armádních důstojníků byla tíživá - životní náklady a boj o přežití byly pro důstojníkům ponižující a dusivé - všude se s nimi zacházelo jako s lidmi druhé třídy (v Ankaře lidé označili suterénní byty „Personál důstojníků“; v místech zábavy byli přezdívaní „lemonaders“, protože si nemohli dovolit objednávat drahé nápoje)

Reforma armády

- Po 2. sv. v. lidé doufali, že politická pluralita a vítězství DS povede ke zlepšení (armáda, společnost)
- Reforma ozbrojených sil byla opožděna; součást politického programu DS
- Jedním z architektů stranického plánu: reforma celé vojenské instituce byl plukovník **Seyfi Kurtbek**, který byl vycvičen ve francouzské vojenské akademii (byl to skvělý štábní důstojník, který hodně přemýšlel o otázce modernizace armády a své myšlenky sdělil **Celâl Bayarovi**, vůdci opozice; **C. Bayar** byl ohromen; požádal **S. Kurtbeka**, vstoupil do politiky; **S. Kurtbek** tak učinil v dubnu 1950 a v květnu byl zvolen do VNST)

Reforma armády

- **Seyfi Kurtbek** byl jmenován ministrem obrany 11/1952; jeho reorganizační plán, populární mezi mladšími důstojníky, způsobil úzkost mezi generály - uvědomili si, že mnozí z nich budou muset odejít do důchodu, protože se nebudou schopni učit technikám moderní války; proto se stavěli proti reformám a začali kampaň proti **S. Kurtbekovi** a tvrdili, že je to ambiciózní důstojník, který připravuje půdu pro vojenský převrat
- Není jasné, zda **A. Menderes** šeptandě věřil, ale **S. Kurtbek** byl požádán, aby prozatím realizaci reformy odložil
- **S. Kurtbek** pochopil, že se jedná o konec reformy, odstoupil 27. července 1953

Reforma armády

- **A. Menderesův** postoj k vojenské reformě, pokud se jedná o peníze, byl stejný jako jeho postoj k tomu, aby dělníci měli právo na stávku - peníze na vojenskou reformu nebyly na **A. Menderesově** seznamu priorit
- Turecko utrácelo i tak více ve vztahu k národním příjmům než většina ostatních členů NATO – výdaje (vojsko) neustále rostly, z 248 milionů dolarů v roce 1950, na 273 mil. dolarů v roce 1951, 307 mil. dolarů v roce 1952 a 381 mil. dolarů v roce 1953
- **A. Menderes** očekával, že vojenské výdaje země klesnou po vstupu do NATO, protože věřil, že aliance poskytne obrovské dotace
- **A. Menderes** oznámil VNST (vládní program dne 24. května 1954):

- *„Budeme i nadále usilovat o to, aby naše hrdinská armáda byla v souladu s dnešními potřebami a dokázala se vyrovnat se všemi druhy agrese. Toho bude dosaženo využitím všech materiálních a morálních zdrojů v poměru k síle našeho ekonomického a finančního potenciálu [Potlesk]. Jedním z hlavních cílů našich ekonomických opatření a rozvoje je ve skutečnosti udržet vlastními silami velkou armádu. Jak je tomu dosud v naší praxi, vojenské prostředky se zvýší úměrně růstu našeho národního důchodu.“ A. Menderes*

Turecká armáda a NATO

- V rámci NATO se charakter tureckého důstojnického sboru začal měnit - mladší důstojníci, kteří byli otevřeni novým technologiím a strategiím moderního boje, získali pocit důležitosti a důvěry, kterou nikdy předtím nezažili; navštívili další členské země a diskutovali s ostatními důstojníky, kteří zastávali odlišný názor; nutkání po reformě a změně sílilo
- Mladí důstojníci se stali opovržlivými vůči svým politikům, kteří se mezi sebou neustále hádali, zatímco problémy země zůstaly nevyřešeny

Turecká armáda a NATO

- NATO prohloubilo propast mezi mladšími a staršími důstojníky
- Pol. 50. let - armáda začala být neklidná: rostoucí inflace, politická nestabilita a všeobecný pocit nespokojenosti ve (především) městech
- Vojáci sdíleli nespokojenost s širokou veřejností; odsuzovali úpadek morálních hodnot; DS je ignorovala ve prospěch materialistických hodnot
- **Orhan Erkanli**, radikální člen junty z roku 1960, řekl v rozhovoru zveřejněném v istanbulsském deníku **Cumhuriyet** 20. července 1960 (sedm týdnů po převratu):

- *„Politická moc po roce 1954 pošlapala všechna práva lidí. Oklamali národ a táhnou zemi do ekonomického a sociální propasti. Zapomněli na morální hodnoty, ale lidé na ně nezapomněli. Instituce státu se proměnila v přítěž stranické organizace. Pýcha tureckých ozbrojených sil, které jsou jedinou organizovanou silou v zemi, byla při každé příležitosti zraněna; uniforma, která je skutečným dědictvím naší historie, přinesla hanbu těm, kteří ji nosili.“* **Orhan Erkanli**

Turecká armáda v 60. letech

- Nespokojenost v ozbrojených silách zaujala politickou podobu, která odrážela situaci ve společnosti
- Důstojníci chtěli řešit problémy Turecka způsobem - formulovaný republikánskou opozicí a tiskem
- Řešení (turecké armáda) bylo vypůjčeno od intelligence, která opozici podpořila; jen několik málo důstojníků s radikálním smýšlením - měli program, kam Turecko směřovat – ovlivnění politickým vývojem v Egyptě, Sýrii, Iráku a Pákistánu - pod vojenskou nadvládou
- Původním důvodem vojenského zásahu, který byl uveden ve vysílání v den převratu, byla snaha vymanit politiku z bezvýchodné situace, ve které se ocitla

Rozhlasové vysílání z Ankary v den převratu

- *„Vážení krajané! Vzhledem ke krizi, do které naše demokracie padla, vzhledem k nedávným smutným incidentům a za účelem odvrácení bratrovražednosti převzaly turecké ozbrojené síly správu země. Naše ozbrojené síly tuto iniciativu přijaly za účelem vysvobození stran z nesmiřitelné situace, do které padly,... [a budeme žádat] spravedlivé a svobodné volby, a to co nejdříve pod dohledem a rozhodováním nadřízené správy, ... [Pomoc] nad správou země kterékoliv straně, která vyhraje volby. Tato iniciativa není namířena proti žádné osobě ani skupině. Naše administrativa se nebude uchýlovat k žádnému agresivnímu jednání proti jednotlivcům, ani ostatním to neumožní. Se všemi krajany, bez ohledu na strany, ke kterým patří, bude zacházeno v souladu se zákony.“*

Armáda po převratu 1960 a její postavení v Turecku

- Armáda se stala autonomní institucí uznávanou vládními kruhy Turecka jako opatrovník a partner nového řádu, který právě pomohla vytvořit
- Vrchní velení se stalo nedílnou součástí politického a socioekonomického života země
- Nové shromáždění schválilo zákony zvyšující mzdové tarify a důchody a v důsledku toho se prestiž důstojníků prudce zlepšily - luxusní domy byly speciálně postaveny v blízkosti prezidentského paláce v nejexkluzivnější části hlavního města; mladí důstojníci už nebyli ponižováni pronajímateli nebo číšníky a začali žít v pohodlí střední třídy; důchodci byli rekrutováni do vyšších úrovní byrokracie; generálové v důchodu byli vysláni do zahraničí jako velvyslanci tureckých misí, nebo se stávali členy sboru ředitelů soukromých společností a bank

Armáda po převratu 1960 a její postavení v Turecku

- Vznik **Asociace armádní vzájemné pomoci** v roce 1961 přivedl armádu přímo do sféry obchodu a průmyslu
- Nový zákon ukládal důstojníkům v ozbrojených silách, aby do fondu pravidelně přispěli 10% svých platů; s účastí asi 80.000 důstojníků byla **Asociace armádní vzájemné pomoci** schopna hromadit značný kapitál, který byl investován do některé z nejlukrativnějších odvětví ekonomiky
- **Asociace armádní vzájemné pomoci** byla připojena k ministerstvu obrany

Asociace armádní vzájemné pomoci

- Profesním cílem této **Asociace** bylo poskytovat blahobyt svým členům poskytováním půjček a dalších výhod; založila „armádní bazary“, které stejně jako britský NAAFI a americký PX prodávaly zboží ozbrojeným silám za snížené ceny; to se ukázalo jako velké zajištění proti inflaci, protože vše od potravin až po chladničky bylo prodáváno za ceny podstatně nižší než ceny, které musel platit průměrný občan
- Nejvýznamnějším rysem Asociace armádní vzájemné pomoci byla rychlá expanze a diverzifikace, kterou prošla

Asociace armádní vzájemné pomoci

- Za deset let fond získal kontrolní zájmy v průmyslu: automobilový průmysl, společnosti, která montuje nákladní automobily a traktory **International Harvester; MAT**, obchodní firma pro nákladní automobily a traktory; **pojišťovna Asociace armádní vzájemné pomoci; Tukas**, potravinářský konzervářský podnik a 3 000 000 dolarů cementárny
- Asociace armádní vzájemné pomoci držela také 20 z petrochemického závodu v **Petkimu** ve výši 50 milionů dolarů

Asociace armádní vzájemné pomoci

- Snad jeho nejúspěšnější partnerství bylo s Renaultem Francie, v jehož turecké dceřiné společnosti **Asociace armádní vzájemné pomoci** - investice vzrostla v roce 1970 na 502 milionů lir
- V průběhu sedmdesátých a osmdesátých let minulého století se **Asociace armádní vzájemné pomoci** stále rozrůstala a diverzifikovala a zapojovala se i do hotelů a cestovního ruchu
- Není divu, že to byla označena za „třetí sektor“ ekonomiky spolu se státním a soukromým sektorem

Asociace armádní vzájemné pomoci

- V důsledku těchto změn se Vrchní velitelství více zapojilo do obraného systému než jakákoliv strana
- Hlavním zájmem byla stabilita a sklon zasahovat proti jakékoli straně nebo politickému vůdci, který se zdál být hrozbou pro stabilní řád
- Generálové byli přirozeně nepřátelští vůči stranám, jako byla Socialistická dělnická strana

SPO – Státní plánovací organizace

- Generálové se stali privilegovanou skupinou ve společnosti a pracovali na zachování současného stavu; sympatizovali se stranami, které sdílely jejich filozofii; byli to vůdci politických stran, kteří měli sklon hledat podporu u generálů
- Kromě řešení politických otázek zděděných z první republiky, režim 27. května dal přednost nalezení řešení pro zkrachovalý ekonomický odkaz demokratických let
- Nejdůležitějším rozhodnutím v tomto ohledu bylo vytvoření Státní plánovací organizace (SPO), jejímž hlavním úkolem bylo dohlížet na fungování ekonomiky racionálním způsobem v rámci plánu

SPO – Státní plánovací organizace

- SPO byla zřízena zákonem č. 91 ze dne 30. září 1960, nové ústavy podle článku 129
- Působil jako poradní orgán s předsedou vlády
- Ekonomický plán měl připravit Radu pro vysoké plánování s náležitým ohledem na politické a technické problémy; konečný plán však musel mít schválení kabinetem a shromážděním před tím, než mohl být příslušnými orgány SPO zpuštěn

SPO – Státní plánovací organizace

- Proces plánování zůstal v zásadě politický s předsedou vlády, který byl také vůdcem strany
- Některé články ústavy však stanovily morální a sociální pravidla: např. článek 41: *„...Hospodářský a sociální život musí být regulován takovým způsobem, který je v souladu se spravedlností a zásadou plné zaměstnanosti, s cílem zajistit každému životní úroveň odpovídající lidské důstojnosti. Je povinností státu podporovat hospodářský, sociální a kulturní rozvoj demokratickými procesy a za tímto účelem zvyšovat vnitrostátní úspory, upřednostňovat ty investice, které podporují veřejné blaho, a vypracovávat rozvojové projekty...“*

Plánované hospodářství – První pětiletý plán hospodářského rozvoje

- Plánované hospodářství Turecka bylo zahájeno v roce 1963 s cílem rychlé industrializace založené na modelu substituce dovozu
- Ještě předtím, než byl zpuštěn PPPHR (1963–1967) – ochromen oponenty ve shromáždění - **příznivci lobbistů** odmítli umožnit průchod zákona o pozemkové reformě nebo zákona (připraveného britským ekonomem Nicholasem Kaldorem), který by umožňoval zdanění příjmů zemědělských podniků způsobem, který by odměňoval efektivitu a produktivitu místo pronájmu; **zastánci soukromého průmyslu** na druhé straně odmítli reorganizovat státní ekonomické podniky tak, aby se staly účinnými konkurenty vůči soukromému sektoru; preferovali stát, aby i nadále dotoval soukromou výrobu na základě modelu smíšené ekonomiky

První pětiletý plán hospodářského rozvoje

- Navzdory nedostatku strukturálních ekonomických reforem rostla turecká ekonomika v 60. letech úctyhodným tempem téměř 7%, což byl cíl stanovený SPO
- To představovalo téměř průmyslovou revoluci a vzlet, který zvládlo jen několik dalších států třetího světa
- Ekonomické klima ve světové ekonomice bylo příznivé; evropské hospodářství, zejména německé, vzkvétalo a stimulovalo poptávku po pracovní síle, kterou Turci pomohli splnit
- Během těchto let Turecko vyváželo pracovní sílu ve velkém měřítku s tím výsledkem, že poklesla nezaměstnanost
- Ještě důležitější bylo, že turečtí pracovníci začali z Evropy posílat velké částky deviz, které umožnily zemi dovážet kapitálové statky a suroviny pro průmysl a udržet rovnováhu platební bilance; počátkem 70. let dosáhly remitence od tureckých pracovníků v Evropě takového podílu, že skutečně přidaly 1% k ročnímu růstu HDP

První pětiletý plán hospodářského rozvoje

- Produkce v zemědělství a průmyslu vzrostla jen o 75% rychleji, než plánovali doufali, zatímco růst ve stavebnictví a službách, kde výnosy byly rychlejší a ziskové marže vyšší, překročil cíle stanovené SPO
- Ekonomika se navíc stala příliš závislou na devizách, které poslali Turci pracující v zahraničí; tento zdroj byl nepředvídatelný a závislý na boomu v Evropě; pokles nastal na počátku 70. let a důsledky pro Turecko byly závažné
- Koncem roku 1973 se tok turecké práce do Evropy prakticky zastavil a německá vláda začala zavádět programy pro repatriaci zahraničních pracovníků, aby se zmírnila rostoucí nezaměstnanost Německa

Změny v tureckém hospodářství

- Koncem šedesátých let se charakter turecké ekonomiky a společnosti změnil - před šedesátými léty bylo Turecko převážně agrární s malým průmyslovým sektorem x soukromý průmyslový sektor se projevil natolik, že příspěvek průmyslu k HNP se téměř vyrovnal zemědělství a v roce 1973 ho předběhl
- Paralelně probíhala rychlá urbanizace, když se rolníci hnali do měst a hledali ve městě pracovní místa a lepší způsob života
- Rostoucí průmyslový charakter ekonomiky se přirozeně projevil i v sociální transformaci - koncem šedesátých let se dvě nové skupiny začaly politicky emancipovat
 - jedna z nich byla dělnická třída; tato skupina se v roce 1967 odtrhla od nepolitické konfederace odborových svazů **TÜRK-İŞ** (Turecká konfederace odborových svazů pracujících) a vytvořila **DİSK** (Konfederace odborů revolučních dělníků)
 - druhá byla průmyslová buržoazie, která si stále více uvědomovala své vlastní zájmy prostřednictvím své vlastní exkluzivní organizace, **Asociace tureckých průmyslníků a podnikatelů** (TÜSIAD), která vznikla v roce 1971

Turecký průmysl

- Turecký průmysl začal vyrábět prakticky každý spotřební výrobek, který byl dříve dovážen
- Většina zboží - auta, rádia, chladničky, žehličky atd. - byla sestavena v tureckých továrnách ve spolupráci se zahraničními společnostmi, které zpočátku dodávaly většinu součástí
- První auto, které bylo pojmenováno Anadol, zkratka tureckého slova pro Anatólii, se stalo symbolem nové industrializace; bylo postaveno Koç Holding, největší turecké korporaci té doby.
- Projektanti považovali takové programy spolupráce za nejlepší způsob, jak přilákat zahraniční kapitál a „know-how“.
- V letech 1960 až 1969 bylo do turecké ekonomiky investováno 61 milionů dolarů; ačkoli zahraniční investice nikdy nepřišly v takovém množství, které by si plánovači přáli, hrály zahraniční investice roli mnohem významnější, než by naznačovala jejich objem

Industrializace

- Industrializace začala měnit spotřební návyky Turků a brzy transformovala zemi na spotřebitelskou společnost
- Výroba piva - státním monopolem, byla nově otevřena soukromým podnikům a byla vařena ve spolupráci s velkými evropskými společnostmi (i v převážně muslimském Turecku se soukromým společností podařilo mít pivo klasifikované jako nealkoholický nápoj, který mohl být prodáván kdekoli a kdykoliv; výsledek růst spotřeby ve městech; podobná metamorfóza se objevila nealkoholickém průmyslu - nadnárodní společnost jako Coca-Cola, místní výrobci nebyli schopni konkurovat a zkrachovali)
- Během krátké doby se spotřebitelský vkus změnil z *gazoz* a *ayranu* na *Colu* a *Fantu*

Rádio

- Rádía, která byla velmi vzácná mimo město, se nyní staly samozřejmostí i v malých vesnicích
- Malé město Susurluk v oblasti SZ Anatólie - antropolog Paul Magnarella poznamenal, že první rádio zde bylo v roce 1937
- Toto číslo podstatně nerostlo dokud se výroba levných, dostupných rádií v zemi nezvýšila; do roku 1967 bylo evidováno 4 239 oficiálně registrovaných přijímačů

Důsledky rychlé modernizace

- Přerod turecké společnosti v moderní společnost v 60. letech: důsledky: velké korporace (v partnerství se zahraničním kapitálem) vyháněly menší místní podniky
- Süleyman Demirel, vůdce Strany spravedlnosti a premiér sedmkrát v letech 1965 až 1991, rychle pochopil politické důsledky tohoto trendu – své straně oznámil, že v průběhu prvních sedmi měsíců roku 1964 bylo na istanbulsském trhu 95 bankrotů, zatímco 1 495 dílen bylo nuceně zavřeno; tento proces se opakoval v celém Turecku, což způsobilo vážné ekonomické a sociální problémy; nové vzorce spotřeby zároveň vedly k neustále rostoucím cenám a inflaci a vytvářely poptávku po vyšších mzdách a platech
- Důsledkem rychlých hospodářských změn šedesátých let bylo zhoršení politické situace, která již byla nestabilní

Politická situace v Turecku

- V této atmosféře dvojznačné svobody však existovala neustálá kritika status quo
- Režim 27. května se hodně změnil ve struktuře politického života, i když základy zůstaly stejné: DS byla uzavřena a její představitelé (stejně jako všichni její zástupci v posledním shromáždění) byli postaveni před soud za porušení ústavy; mnozí byli posláni do vězení a 15 bylo odsouzeno k smrti; 12 z těchto trestů bylo však změněno, nikoli však u premiéra **A. Menderese** a jeho ministrů financí a zahraničí **Hasana Polatkana** a **Fatina Rüse** – byli pověšeni 16. a 17. září 1961

Politická situace v Turecku

- A. Menderes se stal mučedníkem, DS se stala součástí historie
- 1961: vznik dvou politických stran:
 - Strana spravedlnosti s blízkými vazbami na juntou
 - Nová turecká strana s vůdce Ekrem Alican (opponent A. Menderese)
- Ve všeobecných volbách v říjnu 1961 tyto strany získaly 48,5% hlasů mezi nimi (34,8 resp. 13,7%) ve srovnání s 36,7%, které získala CHP vyhrála

Volby 1961

- Žádná strana nezískala většinu v říjnu 1961: CHP 38 procent % hlasů a 173 křesel ze 450; CHP byla ztotožňována s převratem
- Nově vytvořená Strana spravedlnosti, Ragıp Gümüşpal, 35 % procenta a 158 křesel
- Zbývající místa byla rozdělena mezi dvě menší strany - Republikánskou stranu rolníků, která obsadila 54 křesel
- Liberální Nová turecká strana, která získala 65
- Výsledky ukázaly trvalou popularitu starého DS - její hlasy byly rozděleny mezi tři menší strany, většina – Strana spravedlnosti – nejmocnější v Senátu

- Nové VNST zvolilo generála G. Gürsela za prezidenta
- Vůdce CHP M. İ. İnönü vytvořil koaliční vládu se SS, ale koalice přežila jen do června 1962, kdy se rozpadla (otázka amnestie pro uvězněné demokraty)
- Po čase: rozdělení uvnitř stran, který vedl k vytvoření Národní strany (disidenti, kteří ustoupili z Republikánské národní rolnické strany); CHP tvořil koalici se dvěma menšími stranami

Politická situace

- Rozdíl mezi DS a stranou spravedlnosti – S. Demirel byl více napojen na průmyslový kapitál než na zemědělství – rozštěpení strany v 70. letech
- Po roce 1961 už nemohl fungovat systém dvou stran – už nebyl politik, který by sloučil a zastupovat celé politické spektrum
- M. İ. İnönü – předseda vlády doku 1965 – 3x (CHP a SS; CHP, Nová turecká strana, Republikánská národní strana rolnická a nezávislí; CHP a nezávislí)
- Předseda vlády připravil reformní akce v oblasti pracovního práva
- První vláda po převratu: 30. 5. 1960 – 5. 1. 1961, v čele vlády Cemal Gürsel; následně 5. 1. 1961 – 20. 11. 1961 v čele vlády Cemal Gürsel

Politické koalice za M. İ. İnönü

- **První koalice** (11/1961 - 6/1962) byla partnerství mezi CHP a SS; výsledek voleb 10/1961; ministerský předseda M. İ. İnönü
- Trvala jen 6 měsíců - kvůli neustálým hrozbám a podněcování ze svazu ozbrojených sil
- **Druhá koalice (6/1962 – 12/1962)** vznikla s velkými obtížemi 25. června po velkém šikanování armádou a vydržela do konce roku 1963; CHP, Nová turecká strana a Republikánská národní strana rolnická
- Všechny strany ve shromáždění kromě SS měly ministry; CHP, NTS, Republikánská strana rolníků a Nezávislí; CHP však v místních a obecních volbách v listopadu 1963 vedli velmi špatně - stáhli se z koalice a dospěli k závěru, že je voliči trestali za spolupráci s M. İ. İnönü
- **Strana spravedlnosti** růst popularity

Politické koalice M. İ. İnönü

- Třetí koalice (12/1962 – 2/1965) - ministerský předseda M. İ. İnönü; CHP a Nezávislí

Politické koalice

- M. İ. İnönü se mohl opřít už jen o Nezávislé (prosinec 1963)
- Načasování se shodovalo s krizí na Kypru který hrozil vést k válce s Řeckem
- 3. ledna 1964: M. İ. İnönü přežil a získal důvěru, protože někteří členové opozičních stran podporovali vládu kvůli krizi
- V průběhu roku 1964 však opozice nedala vládě žádnou moc, a to navzdory situaci na Kypru
- Kabinet mohl být kdykoliv sesazen
- Süleyman Demirel, který vedl Stranu spravedlnosti, čekal na příhodný okamžik a začátkem roku 1965 byl připraven převzít moc

Politické koalice po pádu M. İ. İnönü

- Süleyman Demirel se rozhodla se využít diskusi o rozpočtu dne 12. února jako příležitost k vynucení rezignace M. İ. İnönü
- **Čtvrtou koalici (2/1965 - 10/1965)** vedena Suat Hayri Ürgüplü, nezávislý senátor SS, hlavním úkolem této vlády bylo vést zemi do všeobecných voleb v průběhu roku a obnovit politickou stabilitu

Voliči byli unavení ze slabých, neefektivních vlád – v všeobecných volbách v roce 1965 proto hlasovali pro populistické demokraty: Strana spravedlnosti - Süleyman Demirel

Komunální volby 1963

- SS – získaly hlasů na úkor dvou menších stran – což vedlo k rozpadu koalice
- SS nebyla schopna sestavit vládu – M. İ. İnönü – sestavil menšinovou vládu za podpory Nové turecké strany
- Vláda CHP odstoupila v roce 2/1965 – nahrazena koalicí všech ostatních stran (podvedením Nezávislých – až do voleb 1/1965)

Volby 1965

- 10/1965 – volby vyhrála SS a ministerským předsedou se stal Süleyman Demirel; vláda 10/1965 – 11/1969; SS

Politická situace v Turecku

- Ústavou 1961 - větší míry svobody než někdy předtím (lidé měli více občanských práv, univerzity větší autonomii a studenti svobodu organizovat svá vlastní sdružení; právo na stávkou)
- odboráři a sympatizující intelektuálové založili stranu, která měla zastupovat zájmy dělníků a rolníků
- Současně trestní zákoník převzatý od fašistické Itálie ve 30. letech minulého století zahrnoval restriktivní ustanovení (notoricky známé články 141 a 142) - článek 142 trestního zákoníku, který učinil nezákonné šíření marxistických myšlenek a článek 141, který zakazoval vytváření sdružení usilujících o změnu politického, ekonomického a sociálního „ustaveného řádu“, dokonce mírovými prostředky

Strana spravedlnosti

- Strana spravedlnosti vznikla 11. února 1961 s požehnáním armády; vůdce **Ragip Gümüs** - generál v důchodu, který v květnu 1960 velel 3. armádě; **R. Gümüs** byl pojistkou armády proti revanchismu DS; jeho úmrtí – krize ve straně: všechny frakce předložily své kandidáty: bývalí demokraté (tvrdé linie) nominovali **Saida Bilgica**; ti, kteří chtěli uklidnit armádu, navrhli bývalého generála, **Tekina Ariburuna**, který byl také pobočníkem **Celâla Bayara**; konzervativci podporovali profesora práva, **Aliho Fuada Base** a další navrhli **S. Demirela**, relativně neznámého inženýra, protože byl nejméně kontroverzní kandidát, strana si vybrala **S. Demirel** jako jeho vůdce

Zahraniční politika

- Do 60. let – zahraniční politika – založena především na úzké spolupráci se Z (zejména USA: turecká účast ve válce v Koreji, vstup do NATO a 1955 – Bagdádský pakt)
- Po roce 1960 – změna: formování hospodářské a politické spolupráce v Evropě; rostoucí hospodářský význam Blízkého východu a později „détente“

Kyperská otázka

- Nezávislost Kypru byla sjednána prostřednictvím dohod z Zurychu a Londýna z roku 1959
- Turecko se snažilo chránit zájmy turecké komunity na Kypru: 1963 a znovu v roce 1967 spory mezi tureckými a řeckými Kypřany, Turecko zvažovalo zásah

1963 - 1964

- Ústava - nebyla široce přijímána občany nové republiky
- Řečtí Kypřané boj za enosis (unie s Řeckem), ale zatím neúspěšně →
- V důsledku toho: řecká kyperská většina začala zvažovat řadu ustanovení: obzvláště - finance a místní správa - návrhy na změny byly tureckou vládou zamítnuty a po vypuknutí bojů mezi oběma kyperskými komunitami koncem roku 1963 byla ústava pozastavena
- 12/1963 – „Krvavé Vánoce“ – pokus Makariose III. o změnu ústavy – vyvolalo ostré potyčky – často označováno jako pogrom na tureckou menšinu – vesnice v blízkosti Nikósie – zabity ženy děti
- O život přišlo 300 lidí, převážně turecké národnosti
- V reakci na novou vlnu násilí byly obnoveny obě nacionalistické a teroristické organizace EOKA (Národní organizace kyperských bojovníků) a TMT (Turecká organizace odporu)

1963 - 1964

- 1/1963 se v Nikósii objevily také britské jednotky, jejichž přítomnost snížila četnost zločinů alespoň v hlavním městě, a které poprvé v historii zřídily mezi severem a jihem ostrova nárazníkovou zónu – „Zelenou linii“
- Mezietské střety dovedly M. İ. İnönü – k prohlášení směřovanému ke Spojeným státům, dle něhož Turecko vážně zvažovalo vyslání svých jednotek na ostrov – 6/1963 dopis přímo od Lyndona B. Johnsona, ve kterém americký prezident Turecko od tohoto záměru silně odrazuje - Lyndonův dopis měl požadovaný efekt, ALE delším časovým horizontu USA spíš uškodil - změnu v zahraniční politice dosud věrného spojence USA a NATO

1963 - 1964

- 8/1964 pak byl zahájen rozsáhlý řeckokyperský útok na pevnost Turků v nynější severokyperské přímořské exklávě Kokkina na SZ ostrova
- Ankara tentokrát rovnou vyslala na pomoc letadla, z nichž byly útočící řeckokyperské síly bombardovány
- Rezoluce 186 Bezpečnostní rady OSN 3/1964 byla pravděpodobně Makariovým největším politickým vítězstvím - uznání dosavadní vlády, jakožto jediného legitimního politického tělesa poté, co se většina Turků včetně politických elit stáhla na S ostrova kontrolovaný tureckou armádou - bylo pravděpodobné, že jednotky OSN budou v budoucnu spolupracovat hlavně s kyperskými Řeky - pro Turky byl takový výsledek frustrující a znamenal, že Turecko od roku 1963 přestalo Kyperskou republiku uznávat

1967

- 4/1967 došlo v Řecku ke státnímu převratu a moci se ujala administrativa kontrolovaná armádou; junta prohlásila jediné řešení kyperského problému pouze enosis, což kategoricky odmítla turecká vláda
- Na Kypru se ve vypjaté situaci opět rozhořely boje mezi oběma etniky
- 12/1967 2 turecké obce na přepadeny jednotkami kyperské Národní gardy a 26 vesničanů bylo zabito - poté napsal F. Küçük urgentní dopis tureckému premiérovi S. Demirelovi a žádal o přímou podporu Turecka, aby se zabránilo zajištění a destrukci tureckokyperské komunity
- Po tomto incidentu se Turecko začalo připravovat na válku - hrozbu válečného konfliktu nakonec odvrátili vyjednaváči OSN, NATO a USA
- Řecká vojenská junta musela souhlasit se stažením divize a odvoláním generála Grivase. Kyperští Turci, kteří se vymanili z tlaku řeckokyperského prostředí, přetvořili svou dosavadní administrativu

1967

- Řecká vojenská junta musela souhlasit se stažením divize a odvoláním generála Grivase
- Kyperští Turci, kteří se vymanili z tlaku řeckokyperského prostředí, přetvořili svou dosavadní administrativu na prozatímní kyperskou tureckou správu
- 1968 byla zrušena kyperská armáda - Národní garda byla jedinou pravidelnou armádou řeckokyperské vlády
- 1968 Makarios zrušil ekonomickou blokádu a vytvořil se prostor pro vnitrokyperský dialog

Mezinárodní vztahy

- Politika v šedesátých létech kontrastovala ostře s předchozí dekádou
- Turecko bylo po roce 1960 důkladně zpolitizováno a nové svobody, které ústava umožnila, poprvé umožnily ideologickou politiku
- Přítomnost politické levice, zejména na univerzitách, - studenti zorganizovali svá vlastní politická sdružení, někteří členové Dělnické strany; politická literatura, obzvláště překlady levicových spisů z celého světa byly snadno dostupné v levných vydáních
- Izolace Turecka skončila a země si začala uvědomovat okolní svět
- Tyto politické trendy (komunismus) se shodovaly s rozčarováním země ze Spojených států – A. Menderes zůstal naprosto loajální vůči Washingtonu a bezpochyby podporoval politiku USA; dokonce odmítl popřít, že Gary Powersův průzkumný letoun U-2, který byl sestřelen nad Sovětským svazem

Mezinárodní vztahy

- Když se chopila moci, junta okamžitě znovu potvrdila závazky Turecka vůči jejím západním spojencům
- Během kubánské raketové krize z října 1962 premiér M.I. İnönü slíbil, že bude stát při Washingtonu, i kdyby to znamenalo čelit sovětskému útoku a nukleárnímu zničení
- Během téže krize se však Turecko dozvědělo, že je v jednáních mezi velmocemi jen o něco více než o vyjednávacím pultu a že její spojenec při jednáních nezohlednil její zájmy. Veřejné mínění bylo přesvědčeno, že zájmy Turecka jsou obchodovatelné a že pro Washington již není „strategickým aktivem“. Kyperská krize z roku 1963/4, ve které se zdálo, že Washington stojí vedle Atén, vyvolala negativní ohlas veřejné mínění (proti USA)

Pokračující kyperská otázka

- Během tří let prezident Makarios prohlásil, že ústava je neproveditelná a že ji chce změnit
- 12/1963 jeho návrhy na změnu některých základních článků ústavy vedly k tureckým protestům a komunálnímu násilí; v Turecku probíhaly demonstrace proti prezidentovi Makariosovi a požadovali rozdělení nyní
- Ankara usilovala o společný zásah; mezitím, na Štědrý den, turecká letadla létala nad ostrov jako varování proti dalším útokům na turecko-kyperskou komunitu
- Prezident Makarios odmítl závazky ze smlouvou z roku 1960 a dal přednost tomu, aby se záležitost projednávala na půdě OSN, kde měl podporu nezúčastněných národů, zatímco Turecko bylo zcela izolováno; OSN odmítla udělat cokoliv nad rámec vyslání mírových sil na ostrov

Pokračující kyperská otázka

- Mezitím se komunální násilí zintenzívnilo a dne 13. března 1964 vyslala koalice M. İ. İnönü vzkaz ohrožující jednostranné jednání, pokud nedojde k okamžitému zastavení palby, k zastavení obléhání tureckých okresů, požadavek na svobodu slova pro Turky na ostrově a propuštění tureckých rukojmí
- Makarios tuto poznámku odmítl a strany v Ankaře začali hledat konsenzus pro intervenci na Kypru

Pokračující kyperská otázka

- Turecké veřejné mínění se stalo tak pobouřeným událostmi na ostrově a bylo tak přesvědčeno o spravedlnosti turecké přítomnosti - ohromná podpora vojenského zásahu
- Obrovský šok velký, když se země dozvěděla o dopisu prezidenta L.B. Johnsona ze dne 5. června předsedovi vlády (M. İ. İnönü), který zakazoval zásah
- M. İ. İnönü byl informován, že zbraně poskytnuté Washingtonem nemohou být použity bez souhlasu USA a varoval ho, že aliance NATO nepřijde na pomoc Turecku „proti Sovětskému svazu, pokud Turecko podnikne krok, jehož výsledkem bude sovětská intervence bez plného souhlasu a pochopení spojenců NATO.
- Ministerstvo zahraničí bylo proto požádáno, aby přehodnotilo vnější vztahy země; generální štáb mezitím vytvořil novou divizi zcela nezávislou na NATO, která by byla používána výhradně v národním zájmu

Turecko a SSSR

- Po roce 1964 zlepšení vztahů se SSSR – 1978 podepsána Smlouva o přátelství a spolupráci

Turecko a Z Evropa

- EHS
- Německo

Ankarská dohoda

- 9/1963 Dohoda ustavující přidružení mezi Evropským hospodářským společenstvím a Tureckem
- Cíl: celní unie mezi Tureckem a EHS
- 3 fáze vedoucí k vytvoření celní unie: přípravná, přechodná a konečná
- Ve smyslu evropského práva: cíl – celní unie s přidruženým (evropským) státem
- Přípravný krok pro možné (rozhodně ne automatické) budoucí členství Turecka ve sjednocené Evropě

Ankarská dohoda

- Další cíle: hospodářská spolupráce, uznání politických cílů
- Preambule a čl. 28 – často nepřesně interpretováno jako automatický přechod z přidruženého na plné členství
- Dohoda jako taková měla být chápána jako nástroj pro naplňování stanovených cílů (hospodářské), aby se turecké hospodářství dostalo na takovou úroveň, aby obstálo na mezinárodní úrovni a bylo konkurence schopné
- Zdroj evropské pomoci do Turecka – evropský zájem na zamezení vlivu SSSR

Pracovní migrace do zahraničí

- 1961 Německo
- 1964 Rakousko, Belgie
- 1965 Francie
- 1967 Austrálie, atd...
- Turecký zaměstnanecký servis

„Vzdej se jídla, Ahmete, vzdej se jídla Jalesi. Nalož své věci do vlaku, Osmane a Ayšo. Leť do Turecka. Tvé marky váží málo, ale ta jejich hodnota. Leť domů se svými markami. Kup si parcelu ve svém velkém městě. I když hřbitovy jsou v posledních letech vykořeněné. V dnešní době nové hřbitovy slouží těm, co zemřeli hladem a čekají na svoji poslední píseň. Pro ty, které nezajímá zemědělství, samozřejmě jsou tu jiné možnosti, kde investovat. Nakoupit akcie, podíly a začít nový průmysl. Bez debat, když se vrátíš do své vlasti, měl by se z Tebe stát průmyslník. Co je na tom špatného? Už jsi přeci pracoval dost. V tomto smrtelném životě, už je přeci na čase, aby sis na práci najímal druhé, ať jiní pracují.“ YILDIZ, B. – Německý chléb (Alman Ekmeği)

Spolková republika Německo

- Pracovní migrace – řešení vysoké nezaměstnanosti
- 1956 Ústav světového hospodářství na univerzitě v Kielu žádal turecké ministerstvo zahraničních věcí o dohodu, která se týkala výměny odborníků, kteří měli napomáhat při realizaci německých kapitálových investic
- První dohoda byla podepsána v roce 1957 Ministerstvem práce spolkové republiky Schleswig–Holstein a vyústila v příjezd 12 tureckých středoškolsky vzdělaných osob s technickým zaměřením, u kterých se předpokládalo, že po skončení akce si v SRN najdou práci a usadí se
- Následující bilaterální dohoda z října 1961 vymezovala nejen ochranu tureckých dělníků v SRN, ale také definovala práva a povinnosti, které vedly k naplnění cílů uvedených v PPPR

SRN

- 1961 – 2.700 tureckých dělníků
- 1963 – 27. 500
- Nástrojem náboru pracovní sil z Turecka – bilaterální dohody (podepsány nejen SRN, ale i další ZE a Austrálie,...)
- V rozmezí let 1961–1973 Turecký zaměstnanecký servis vyslal do západní Evropy 789.980 osob a okolo 80 % (648 029) směřovalo do SRN
- První vlna turecké migrace za prací do ZE spočívala na bilaterálních dohodách, které určovaly a formovaly pracovní migraci - Například SRN vyžadovala registraci všech uchazečů o práci v SRN, žadatele se museli dostavit do Tureckého zaměstnaneckého servisu a zaregistrovat se; poslední slovo v náboru nových pracovních sil měly buď zástupci Německého zaměstnaneckého servisu, nebo přímo zaměstnavatelé v SRN

SRN

- Bilaterální dohody nejenže zajišťovaly proces náboru zaměstnanců, ale mimo jiné ověřovaly zdravotní stav, věk uchazečů (věk 20–40 let) a potenciální dovednosti žadatelů o práci, dále dohody umožňovaly kontrolu osobních dat jednotlivců a vymezovaly práva a povinnosti dotčených stran v případě zrušení/předčasného ukončení pracovního poměru
- Dohody o náboru pracovních sil (měly) fungovaly na principu pravidelného střídání
- Na začátku veškeré zúčastněné strany chápaly tento proces pouze jako dočasný, tedy zúčastněné strany si navzájem pomohou, a jakmile dojde k nastolení rovnováhy (snížení nezaměstnanosti v Turecku, dostatek vlastních pracovních sil v západoevropských zemích), pracovní migrace nebude už více nutná

Remittance

Rok	Přiliv remitancí v miliónech US \$	Remittance jako podíl v % na vývozu	Remittance jako podíl v % na dovoze	Podíl v % na HNP
1964	8,1	1,97	-1,51	0,1
1965	69,8	15,04	-12,2	0,6
1966	115,3	23,53	-16,06	0,8
1967	93	17,78	-13,58	0,6

Zdroj: Köksal, N. E.

Mezinárodní vztahy

- Protiamerické demonstrace pokračovaly až do vojenského převzetí 12. března 1971
- Zapojení Turecka do kyperské otázky začalo na počátku padesátých let, kdy řecko-kyperské hnutí za nezávislost a spojení s Řeckem (Enosis) začalo svůj hořký boj proti britské koloniální politice.

Mezinárodní vztahy

- Antiamerikanismus se stal více než otázkou zahraniční politiky; to polarizovalo zemi do dvou táborů, které byly poněkud hrubě definované jako pro-americké pravice a anti-americká levice
- Ve skutečnosti ti, kdo tvořili protiamerický tábor, zahrnovali neo-kemalistické nacionalisty všech politických směrů, stejně jako levičáky obě skupiny se často překrývali
- Dějiny turecké osvobozené války byly znovu interpretovány a prezentovány jako boj proti imperialismu s kemalisty usilujícími o vytvoření nezávislého státu, zatímco jejich odpůrci byli ochotni přijmout zahraniční vedení

Mezinárodní vztahy

- Podobná analýza byla aplikována na poválečné Turecko a politici představitelé byli kritizováni za nedostatek odhodlání zachovat skutečnou nezávislost země
- CHP i DS byly shledány vinnými – za přijetí Trumanovy doktríny, Marshallova plánu a za vstup do NATO a do Bagdádského paktu
- Neexistovala však žádná omluva pro pokračování těchto politik

Fikir Kulübleri

- Taková kritika poprvé přišla mimo byrokratické řízení a hlavní politické strany
- Kritika pocházela hlavně z řad inteligence, zejména ze skupin studentů, kteří na univerzitách vytvořili „Myšlenkový klub“ (Fikir Kulübleri) na univerzitách, kde diskutovali o problémech, kterým čelila jejich nerozvinutá společnost, nebo podle jejich slov společnost, která byla „ponechána nerozvinutou“ imperialismem
- Tyto kluby byly prvním vážným pokusem o vytvoření občanské společnosti v zemi, kde byrokratická kontrola zaplavila veškerou iniciativu
- Někteří z jejich členů se připojili k Dělnické straně, která poskytla politickou platformu pro jejich názory

Fikir Kulüpleri

- Dokonce i CHP byla ovlivněna těmito radikálními trendy a byla nucen reagovat tím, že se otočila doleva, jen aby držela krok s dobou
- Nové pravicové organizace (vznikly již v roce 1962) a představovaly „islám jako protilátku proti komunismu“; politická manipulace islámu pokračovala v průběhu šedesátých let, zejména poté, co se saudské peníze staly vlivnými díky organizaci známé jako **Světová liga islámu**
- SLI – 1962 v Saudské Arábii

Situace v Turecku po roce 1965

- S. Demirel, jehož Strana spravedlnosti vyhrála volby 1965, se musel vyrovnat se se všemi novými silami uvolněnými 27. května režimem
- S. Demirel strávil rok v Americe jako „Eisenhower Fellow“ a byl zaměstnán americkou nadnárodní společností působící v Turecku - stal symbolem moderního kapitalismu a spojení se Spojenými státy
- S. Demirel byl napadán ze všech stran: vlevo, neo-kemalisty a náboženským právem, které ho označilo za zednáře
- S. Demirelova politická pozice se zhoršila - neměl žádné řešení kyperského problému
- Země se stala politizovanější, což vyústilo v rostoucí antiamerikanismus, zejména poté, co USA zasáhly do Vietnamu a válku na Blízkém východě v roce 1967
- Během těchto let se turečtí pracovníci stávali více militantní v boji za vyšší mzdy a lepší pracovní podmínky

- Vláda a odbory zaměstnavatelů byly znepokojeny - ztráta kontroly nad dělnickým hnutím a rozhodli se znovu získat kontrolu, než bude pozdě
- S. Demirel mohl situaci lépe kontrolovat, kdyby jeho vlastní strana zůstala jednotná – neshoda v oblasti hospodářské politiky
- Podle svého vlastního tvrzení z roku 1965 chtěl být architektem moderního kapitalistického státu a společnosti, ochotného pohřbít staré, nemoderní struktury
- S. Demirel na shromáždění řekl : *„Cesta moderního tureckého státu bude zcela odlišná od metod kapitalismu devatenáctého století.“*
- Rozsáhlé moderní kapitalistické podniky, které v některých oblastech měly charakter monopolu, se brzy staly dominantními v celé Anatolii; malá skupina kapitalistů, z nichž někteří byli brzy zařazeni mezi společnosti „Fortune 500“, využila nové hospodářské politiky; ale malí nezávislí živnostníci, obchodníci a řemeslníci, kteří byli rozptýleni po celé zemi, nedokázali konkurenci ustát

- Ti, kdo reprezentovali tuto tradiční nižší střední třídu v Straně spravedlnosti, začali kritizovat S. Demirel za to, že upadli do rukou „vyhrazených zájmů“ a sloužili jim spíše než lidem - přijali islamistickou rétoriku a odsoudili ho
- *„...V naší zemi je milion a půl živnostníků a řemeslníků; to znamená asi pět nebo šest milionů lidí. Sílný, zkušený, znalý a kvalifikovaný člověk je silou demokratického pořádku. Dnešní malý živnostník může být zítřejším vlastníkem továrny. Ale aby se vymanili ze svých nesnází, bylo jim řečeno, aby své zdroje organizovali a sdružovali. Jen málo z nich však bylo schopno nebo ochotno to udělat; mnoho z nich zbankrotovalo...“ S. Demirel*

Opozice po roce 1965

- Opozice proti S. Demirelovi: 5/1968 profesor **Necmettin Erbakan** založil a vedl **Islámskou stranu národního řádu** a zaútočil na vládní ekonomické politiky, které podle něj učinily Turecko „otevřeným trhem pro Evropu a Ameriku“
- O rok později, s podporou delegátů z Anatólie, **N. Erbakan** porazil Demirelova kandidát ve volbách do předsednictví **Unie obchodních a průmyslových komor**
- Strana spravedlnosti vyhrála všeobecné volby v říjnu 1969
- Povzbuzeni těmito výsledky, N. Erbakan tvořil vlastní stranu v lednu 1970
- 12/1970 další frakce se vymanila z SS a zformovala Demokratickou stranu Mezitím, Col. , neofašistická strana prohlašuje, že je stejně proti monopolnímu kapitalismu a komunismu

Opozice po roce 1965

- CHP se také brzy rozdělila poté, co v roce 1965 přijala program levicových center - pravé křídlo se na protest rozpadlo a pod vedením profesora **Turhana Feyziogluho** založili Stranu důvěry
- Tento roztržitý stav se stal hlavním faktorem politické nestability

Růst levicových sil

- Rostoucí politické napětí, společenské změny a události po celém světě se spojily v pozdních šedesátých létech a časných sedmdesátých létech produkovat výbušnou situaci - průmyslová expanze s vysokým tempem růstu vyvolala stále rostoucí očekávání, která se ukázala jako nemožná; vysoká inflace omezila spotřebu na bohatou menšinu; pracovní síla rostla, ale nikdy nebyla úměrná poptávce po pracovních místech, takže nezaměstnanost stále stoupala, i když byla zmírněna emigrací do Evropy
- Současně se dělníci stávali více militantními a spojovali se s odbory ve stále větším počtu
- Podobně jako ve většině zemí třetího světa, počet obyvatel Turecka nejenže rychle vzrostl, ale i počet osob mladších než 30 let byl alarmující

Růst levicových sil

- Vzdělávací systém, který je již neadekvátní, nedokázal uspokojit potřeby rostoucího počtu studentů
- Školy a instituce vyššího vzdělávání (univerzity, učiliště učitelů a teologické školy) zdvojnásobily počty zapsaných v 60. letech

Pozměňovací návrh volebního zákon

- Tyto události se shodovaly s pozměňovacím návrhem volebního zákona ze dne 1. března, kterým se zrušil „národní zbývající systém“
- Toto ustanovení volebního zákona umožnilo Dělnické straně vyhrát 14 křesel ve shromáždění (1965) a hrát opoziční roli historického významu - proto vláda chtěla změnit zákon a odstranit dělnickou stranu z politické scény
- Podle novelizovaného zákona by Dělnická strana získala pouze tři křesla za stejný počet hlasů; v 1969 volbách to byly jen dva

Pozměňovací návrh volebního zákon

- Komentář k novému zákonu The Economist (9. března 1968) vyvodil jasný závěr: *„...Od té doby, co byla turecká komunistická strana zakázána, Dělnická strana je skutečně jediným právním domem extrémní levice. Podvratné činnosti se daří v politické frustraci, a ať už je Dělnická strana podvratná nebo ne, je mnohem pravděpodobnější, že bude v tomto směru v pokušení, bude-li její parlamentní činnost do značné míry pozastavena...“*

Turecká levice

- Průmyslový rozvoj, urbanizace a růst odborů poskytly základ pro rozvoj radikální levice, která zahrnovala:
 - novou odborovou federaci - Konfederaci odborových svazů reformistů (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu [DİSK])
 - revoluční hnutí mládeže - Dev Genç (1969)
 - socialistická politická strana - Dělnická strana Turecka 1961
 - ozbrojené partyzánské hnutí - Turecká lidová osvobozenecká armáda (1970)

Turecká levice a její opozice

- Tyto a podobné skupiny obhajovaly antikapitalistické a protizápadní doktríny a jejich následovníci, zejména na univerzitách, je často podporovali násilnou činností
- Násilí levice bylo oponováno pravicovými skupinami: nejprominentnější byla Národní akční strana (1963 od bývalé Republikánské rolnické národní strany a vedl ji ex-důstojník - Alparslan Türkeş)
- Program NAS kombinoval islám a turecký nacionalismus a zdůrazňoval vzdělávání – součást NAS - polovojenská sekce, známý jako šedí vlci, střety s levicí

Turecká levice

- Levice se rozdělila mezi ty, kteří nadále podporovali Dělnickou stranu, ty, kdo podporovali „Národní demokratickou revoluci“, tedy spojení s radikálními vojenskými důstojníky, a ti, kteří věřili, že odpověď na problémy Turecka by měla být nalezena v např. maoismu
- Mezitím se vláda, která zradila levici volebním zákonem, rozhodla zničit politický unionismus vedený DISK tím, přijetím zákona, který zvýhodňoval TÜRK-İŞ
- Pozměněný zákon, napsal profesor Isikli, odborník na turecké odborové hnutí: *„...Zakázaly existenci odborů, pokud nereprezentovaly alespoň jednu třetinu osob pracujících na určitém pracovišti. Nejdůležitější však bylo výslovné a veřejné přijetí vládními mluvčími, že novela bude použita ke zničení DISK...“*

Turecká levice

- Lidé na tento zákon reagovali tím, že 15. a 16. června 1970 uspořádali rozsáhlou a do značné míry spontánní demonstraci a podařilo se jim zcela paralyzovat celý istanbulsko-marmarský region
- Vláda byla schopná obnovit pořádek pouze díky vojenské síly a přerušením veškeré fyzické komunikace s městy
- Toto byla poslední rána režimu, který popsal demonstraci jako „zkoušku na revoluci“
- Pozorovatelé si všimli, že vláda není schopna udržovat zákon a pořádek u institucí druhé republiky a současně předpovídali další vojenský zásah
- S. Demirel si často stěžoval, že není možné řídit zemi s takovou liberální a permissivní ústavou

Cesta k převratu 1971

- Generálové si byli této situace dobře vědomi
- Národní zpravodajská organizace, *1963, a Vojenská zpravodajská služba, založená ve stejném roce, pronikly do různých spikleneckých skupin
- Po roce 1963 byly ozbrojené síly rozděleny do řady konkurenčních frakcí – ohroženo velení

Cesta k převratu 1971

- To bylo jasné prezidentovi Cevdetovi Sunayovi, když v lednu 1971 konzultoval s vůdci strany - odmítli zachránit S. Demirela a byli překvapeni, že vrchní velitelství stálo tak pevně za ním
- 1/1971 se zdálo, že Turecko je ve stavu chaosu - univerzity přestaly fungovat; továrny ve stávce
- Islámské hnutí stalo se více agresivní a jeho strana, Strana národního pořádku, otevřeně odmítl M. K. Atatürka a kemalismus

Cesta k převratu 1971

- 3/1971 S. Demirel - rychle se zhoršující situací, kterou nemohl udržet
- Stranické shromáždění SS dne 8. března ukázalo S. Demirel – ztráta politické důvěry členů Strany spravedlnosti.
- 10. března – rozhodnutí že S. Demirel musí z funkce odejít
- 12. března generálové jednající jménem tureckých ozbrojených sil předložili prezidentovi Cevdetu Sunayovi a předsedům obou komor memorandum - požadovali vytvoření silné, důvěryhodné vlády schopné realizovat reformy předpokládané ústavou; vyhrožovali, že převzou moc, pokud vláda odmítne odstoupit spolu s S. Demirelem